

Sojdet vid Hajdes

2 sidor

Ett sojde är det gutniska namnet på en tjärdal. Det handlar alltså om en plats där man framställer trätjära.

Konsten att utvinna tjära ur kådrika stubbar och grenar är mycket gammal, och redan under tidig medeltid var tjära en viktig handelsvara för de gotländska farmannabönderna. Eftersom Fröjel är en skogrik socken var det här ganska tätt mellan sojdesplatserna.

Ärlen och haggvannen

Sojdet är konstruerat som en cirkelrund stensatt bottenyta, den s k *ärlen*, vilken med jämn lutning sluttar in mot mitten, där det finns ett litet hål. Under stenhällen leder en uthuggen stock, *haggvannen*, till sidan av sojdet, där man tappar tjäran. Dessa detaljer jämte den övernattningshydda för *sojds-gubbarna* som ofta finns helt nära, gör att det är ganska enkelt att känna igen en sojdesplats om man råkar på en sådan i naturen.

Inom Fröjels gränser finns flera lätt-tillgängliga och tämligen väl bevarade sojden, men inget av dem har använts under de senaste 20 åren.

Sojdet vid Hajdes. Ärlen borterst, haggvannen närmast.

FOTO Lars Olsson

Mörksens väsen.

*I nattens kusliga mörker hände det att sojds-gubbarna fick besök av **Bysen**, **Torspjäsku** (ett skogsrå), **Di sma unda jårdi** och annat oknytt.*

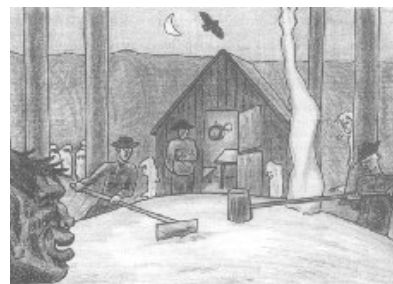

BILD Magdalena Olsson

FRÖJEL HEMBYGDSFÖRENING

Adress: Fröjel, Skolgården, SE 623 55 Klintehamn Hemsida: www.frojel.net
Besöksplatsen öppnar vid midsommar och håller öppet i sex veckor.

Sojden

Ett sojde är det gutniska namnet på en tjärdal. Det handlar alltså om en plats där man gör trä tjära. Konsten att kunna utvinna tjära är mycket gammal, och redan under tidig medeltid var tjära en viktig handelsvara för de gotländska farmannabönderna. Eftersom Fröjel är en skogrik socken var det ganska tätt mellan sojdesplatserna.

Sojdet är konstruerat som en cirkelrund stensatt bottenyta, den s k *ärten*, vilken med jämn lutning sluttar in mot mitten, där det finns ett litet hål. Under stenhällen leder en uthuggen stock, *haggvanen*, till sidan av sojdet, där man tappar av tjäran. Dessa detaljer jämte en övernattningshyddas för *sojds gubbarna* gör det ganska enkelt att känna igen en sojdesplats om man råkar på en i naturen.

Själva tjärbränningen föregås av en hel del arbete. På hösten och förvintern skall *faitvidsstumblarna* (tjärvedsstubbar) brytas, klyvas och travas upp för torkning. På våren klyver man dem i mindre bitar, som staplas i travor för att ligga och torka fram mot midsommartid. När det så är dags att göra sojdet klart för bränning, börjar man med att sätta träflisor på högkant runt den gråsten som vilande på tre små stenar lagts över hålet. Därefter fortsätter man att lägga veden varvvis med en viss stegring, tills den bildar en stack. Man avslutar med att täcka det hela med halm eller granris, och sist läggs sågduv eller sand över alltihop. Sticker av tjärved läggs i halmen nertill runt om sojdeshögen och så är det

dags att tända! – Men nej, nej!! Först måste det skjutas med svartkrut i alla fyra väderstrecken och dessutom neråt för att hålla *di sma unda jårði*, *Bysen* och andra onda makter borta... (Det fanns mycket skrock kring en verksamhet som bedrevs mitt i skogen under mörka nätter, och där risken var stor att det hela misslyckades).

Inne i vedpacken drar sig elden utan låga inåt uppåt undan för undan, och värmen som utvecklas gör att tjäran börjar rinna nedåt. Det är viktigt att dygnet runt passa sojdet, och sojds gubbarna turas om att hålla vakt medan de andra vilar i kojorna för att snabbt kunna rycka in om elden hotar att bryta igenom. Om så skulle ske är risken stor att hela milan brinner upp som en flammande brasa. Efter ett halvt dygn kan man räkna med att få den första tjäran, och efter omkring tre dygn med ett par ompackningar är sojdet slutbränt och det är dags att avsluta. Man river då av allt som täckt sojdet och skyndar sig att släcka träbitar som ännu glöder. Har det varit en lyckad bränning har sojdet då givit flera fat fyllda med prima tjära, och som biprodukt dessutom utmärkt träkol.

Tjäran används till att smörja kyrktak, träbåtar och lagårdsdörrar, och kolet passar bra till grillning.

Lättillgängligt finns tre tämligen väl bevarade sojden inom Fröjels gränser, men inget av dem har varit i användning under de senaste 20 åren.

Hitta till sojdesplatser i Fröjel

Hitta dit 1: Sojdet vid **Sälle**. Utgångspunkt kyrkan. Från väg 140 svänger man strax söder om Fröjel kyrka upp mot Eksta. Efter någon kilometer viker man av åt vänster skyltat 'Hemse'. Man passerar gården Sigdarve på vänster hand och kommer till en tydlig högerböj och ser sedan en lång raksträcka, vilken man endast kör några hundra meter på. Därefter viker man av åt vänster (= norrut) på en skogsväg och kör den 400 meter. Alldeles till vänster om vägen ligger då sojdet, senast använt 1984.

Hitta dit 2: Sojdet vid **Prästvägen**. Utgångspunkt kyrkan. Kör norrut på väg 140 ungefär en kilometer och ta av åt höger på vägen som skyltas 'Klinte', den s k 'Prästvägen' som går mellan kyrkorna i Fröjel och Klinte. Efter en och en halv kilometer markerar en oansenlig träskylt till höger om vägen att en sojdesplats finns ett femtiotal meter in i skogen.

Hitta dit 3: Sojdet vid **Hajdes**. Utgångspunkt kvarnen i kurvan vid Stora Hajdes, knappt 2 km öster om väg 141 (skyltat Lojsta och Russhage). Glöm inte att titta in i kvarnen! Mitt i kvarnkurvan går en grusväg in åt vänster (= österut). Kör in på den och följ den ca 200 meter. Till vänster (= norrut) skymtar man då ca 40 m in i skogen den koja som sojds gubbarna kunde vila i, och alldeles intill ligger själva sojdet.

Sojdet vid Prästvågen

2 sidor

Ett sojde är det gutniska namnet på en tjärdal. Det handlar alltså om en plats där man framställer trätjåra.

Konsten att utvinna tjåra ur kådriska stubbar och grenar är mycket gammal, och redan under tidig medeltid var tjåra en viktig handelsvara för de gotlåndska farmannabönderna. Efter som Fröjel är en skogrik socken var det här ganska tått mellan sojdesplatserna.

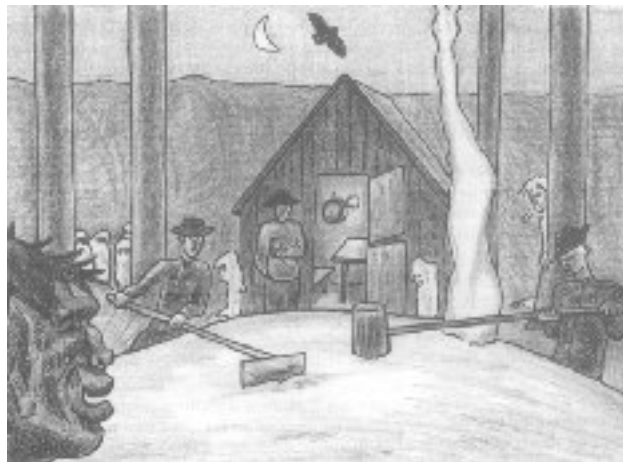
Årlen och haggvannen

Sojdet är konstruerat som en cirkelrund stensatt bottenyta, den s k *årlen*, vilken med jåmn lutning sluttar in mot mitten, där det finns ett litet håll. Under stenhållen leder en uthuggen stock, *haggvannen*, till sidan av sojdet, där man tappar tjåran. Dessa detaljer jåmte den övernattningshyddan för *sojdgubbarna* som ofta finns helt nära, gör att det är ganska enkelt att känna igen en sojdesplats om man råkar på en sådan i naturen.

Inom Fröjels grånser finns flera lätt-tillgångliga och tåmligen väl bevarade sojden, men inget av dem har anvånts under de senaste 20 åren.

Sojdet vid Prästvågen. Årlen nårmast, haggvannen finns under det skyddande taket och övernattningshyddan syns i bakgrunden. FOTO Lars Olsson

*Mörksens våsen. I nattens kusliga mörker hån-de det att sojdgubbarna fick besök av *Bysen*, *Torspjåsku* (ett skogsrå), *Di sma unda jårði* och annat oknytt.*

BILD Magdalena Olsson

FRÖJEL HEMBYGDSFÖRENING

Adress: Fröjel, Skolgårdens, SE 623 55 Klintehamn Hemsida: www.frojel.net
Besöksplatsen öppnar vid midsommar och håller öppet i sex veckor.

Sojdet vid Sälle

2 sidor

Ett sojde är det gutniska namnet på en tjärdal. Det handlar alltså om en plats där man framställer trätjära.

Konsten att utvinna tjära ur kådrika stubbar och grenar är mycket gammal, och redan under tidig medeltid var tjära en viktig handelsvara för de gotländska farmannabönderna. Efter som Fröjel är en skogrik socken var det här ganska tätt mellan sojdesplatserna.

Ärlen och haggvannen

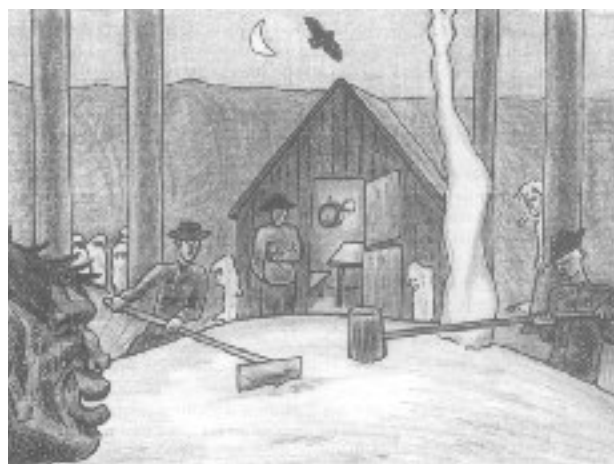
Sojdet är konstruerat som en cirkelrund stensatt bottenyta, den s k *ärlen*, vilken med jämn lutning sluttar in mot mitten, där det finns ett litet hål. Under stenhällen leder en uthuggen stock, *haggvannen*, till sidan av sojdet, där man tappar tjäran. Dessa detaljer jämte den övernattningshydda för *sojds-gubbarna* som ofta finns helt nära, gör att det är ganska enkelt att känna igen en sojdesplats om man råkar på en sådan i naturen.

Inom Frøjels gränser finns flera lätt-tillgängliga och tämligen väl bevarade sojden, men inget av dem har använts under de senaste 20 åren.

Sojdet på Sälles mark tändes senast 1984. Det blev dessvärre en misslyckad bränning, då allt brann upp.

FOTO John Göthberg

*Mörksens väsen. I nattens kusliga mörker hände det att sojds-gubbarna fick besök av **Bysen**, **Tors-pjäsku** (ett skogsrå), **Di sma unda jårði** och annat oknytt.*

BILD Magdalena Olsson

FRÖJEL HEMBYGDSFÖRENING

Adress: Fröjel, Skolgården, SE 623 55 Klintehamn Hemsida: www.frojel.net
Besöksplatsen öppnar vid midsommar och håller öppet i sex veckor.

